

מבנה הכרונוטופ (מרחב-זמן) ברומן הבלשי העברי (רצח בשבת בבוקר) מאת בתיה גור

המורה הדיל סלון סאמי אל-סעדון

אוניברסיטת בגדאד - פקולטת השפות - המחלקה ללשון העברית
hadeelsalwan@colang.uobaghdad.edu.iq

البنية الزمكانية في الرواية البوليسية العبرية (قتل في صباح يوم السبت) للكاتب باتيا غور

المدرس هديل سلوان سامي السعدون

جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية
hadeelsalwan@colang.uobaghdad.edu.iq

תקציר:

הרומן הבלשי הוא ז'אנר ספרותי מודרני בספרות "הישראלית", סוג זה של יצירות משכו הקוראים והמבקרים בשנות השמונים מן המאה העשרים. הסופרת (בתיה גור) היא הכותבת הישראלית הראשונה שכתבה את הרומן הבלשי בעברית "רצח בשבת בבוקר", אשר נדפס ב-1988.

הרומן מסוג זה נובע מהדמיון, המרכיבים הנרטיביים החשובים בטקסט הבלשי הם: (הפושע, החוקר, הפשע, הקורבן), יש קשר בין האלמנטים האלה ובין האלמנטים הטכניים של הרומן הבלשי שהם: (האירוע, העלילה, הגיבור, זמן ומקום, הכרונוטופ) כלם יחד יוצרים את הריגוש והמתח החשובים ביותר לרומן הבלשי.

הפרדוקס הזמני יש לו תפקיד מהותי בארגון הנרטיב של הרומן הבלשי, והוא מחולק לפי מיקומו בזמן של הרומן, אם פרדוקס הזמן קשור לאירועים בעבר נקרא (פלאשבק), ואם הוא קשור לעתיד נקרא (פלאשפורווד). הפסקה בזרימת הזמן לעבר או לעתיד היא (פרדוקס זמני) ביחס לרגע ההווה של הרומן. אין אירוע בלי מסגרת מרחבית, הקשר בין הרומן הבלשי לבין (המקום והזמן) חזקה, הסביבה שבה הופיעה ונעה הדמויות, והזמן שבו מתרחשים האירועים כל אלא ביחד נקראו (קורנוטופ).

מילות מפתח: הרומן הבלשי, בתיה גור, הזמן, המקום, הכרונוטופ

הקדמה

הרומן הבלשי הפך לאחת מאמנויות הפרוזה המודרניות הפופולריות ביותר במערב מאז המחצית השנייה של המאה ה-19. בהתחלה עברו הסיפורים הבלשיים לקהל היהודי דרך התרגום ליידיש מאז תחילת שנות השלושים, ועבודות אלו היו פופולריות בקרב קהל הקוראים.

הרומן הבלשי הוא ג'נר של סיפור המתאר סדרה של אירועים המבוצעים על ידי מספר דמויות בתוך מסגרת זמן וחלל מיוחדת, אשר מדברת על פשע מסתורי שהתרחש, ואחר כך נעשו ניסיונות לפתור את התעלומה שלה מתחילת הרומן ועד הסוף, למשך את הקורא.

לטקסט הבלשי יש אלמנטים ספציפיים, והחשובים שבהם הם: המוטיב לפשע, הפושע, חקירת המשטרה, והחוקר. כל האלמנטים האלה מצייר אותם הסופר ומגלם אותם דרך אינטראקציה בין האלמנטים הטכניים הבולטים ביותר בנרטיב של הרומן הבלשי שהם הזמן והמקום, קורנוטופ.

במחקר זה שופכים האור על הסופרת (בתיה גור) שהיא הראשונה בין הסופרים שכתבו את הרומן הבלשי בשפה העברית, והיא משתמשת ברומן הבלשי לחשוף את החברה הישראלית ולשקף את דעתה עליה.

חשיבות המחקר:

החשיבות של המחקר הזה נובעת מחקרתו לז'אנר ספרותי חשוב שהוא הרומן הבלשי, שנחשב כז'אנר נרטיבי ספרותי חדש, והצגת האלמנטים הטכניים הבולטים ביותר בו שהם: הזמן, המקום, וקורנוטופ.

השערת המחקר:

- לרומן בלשי יש סגנון נרטיבי מסוים.
- הרומן הבלשי מכיל אוסף של אלמנטים טכניים, בעיקר זמן, מקום (קורנוטופ).
- האירועים ברומן הבלשי מתאפיין באווירה של התרגשות ומתח.

מטרת המחקר:

מטרת המחקר היא לתאר את המרכיבים הבולטים ביותר ברומן הבלשי שהם: הזמן, המקום, וקורנוטופ שהם מציירים את הסביבה של הדמויות ומשפיעים על הטקסט הנרטיבי של הרומן.

שיטת המחקר:

במחקר הזה משתמשים בגישה האנליטית דסקרפטיבית לנתח את האלמנטים הטכניים ברומן הבלשי (המקום, הזמן, קורנוטופ). ברומן הבלשי (רצח בשבת בבוקר).

קורפוס המחקר:

קורפוס המחקר הוא הרומן הבלשי של הסופרת הישראלית (בתיה גור), (רצח בשבת בבוקר) שפורסם ב-1988.

הרומן הבלשי:

התחלתו הראשונה הייתה במאה ה-19, כאשר הג'נר הזה היה עובר ברחם הרומן הפופולרי (شرشار, 2003, صفحة 39).

המקור של הספרות הבלשית היה בספרות המערבית, הוא סוג של ספרות הסובבת סביב פשע, גיבור, חידה ופתרון. סוג זה של ספרות התפשט במערב במאה ה-18-17, הוא לא התפשט בספרות המזרחית בשל המרחק בין היסודות החברתיות בין המערב לבין המזרח בדת ובמנהגים התרבותיים. אחד המאפיינים החשובים ביותר של ספרות זו הוא ההתרגשות, הרפתקאה ומתח לפתרון החידה של פשעים שונים, במיוחד הקשורים לרצח. הגורמים שהופכים את (הרומן הבלשי, או רומן החקירה, או רומן המסתורין או החידה), הם אותם היסודות הנסתרים והאירועים הייחודיים המייחדים יכולתו של המחבר ליצור, לדמיין ולשלוט בעולם המורכב מדמויות ומאירועים, מקומות וזמנים שונים, המשתנים מסופר לסופר, כאשר תלוי ברקע שלו, שהם מושכים את הקורא לעולם הרומן שבו הממדים האנושיים מגולמים על ידי תנועת הדמויות באמצעים נרטיביים (أمال, 2020, الصفحات 11-13-14-15).

מקורו של הג'נר הספרותי הזה היה עם התחלת המלחמות, במיוחד מלחמת העולם הראשונה והשנייה, ועידן רומן הבלשי אינו עולה על מאתיים שנה, וזה היה בשנות הארבעים של ה-17, ומכאן האמנות של רומן הבלשי גדלה בחברות מערביות ולאחר מכן עברה לחברות המזרחיות (עלי א., 2022, صفحة 62). השנים שבין מלחמות העולם הראשונה והשנייה נקראות "תור הזהב של הסיפור הבלשי" בגלל האירועים שקרו בין שתי מלחמות העולם, והם מופיעים מתוך הסכסוכים והדיונים בין מדינות ומחנות, ואז הסופרים התחילו לערבב אירועים אמיתיים עם חוט הדמיון ונולד ביניהם דמויות מפורסמות כגון (ג'יימס בונד), הספרות הבלשית במערב המשיכה להתפתח בצורה ובתוכן, ועדיין היה לה קהל רחב של קוראים ומבקרים (עלי א., 2022, صفحة 62).

השנים הראשונות של המאה ה-20 היו כמו תקופה של ספרות משטרית משגשגת, בתקופה שבין 1925 ל-1935 פורסמו עבודותיהם החשובות הראשונות של סופרים שהתפרסמו בכתיבת סיפורי משטרה, החשוב ביניהם היא הסופרת (אגאתה כריסטי), שהיא אחת הדגלים הבולטים של סיפורי פשע מסתוריים (العُمُرَات, 2020, صفحة 4). בשנות השישים של אותה המאה הופיעו הספרים הבלשיים המתורגמים של ספורי המשטרה והריגול. שהוא אחד הז'אנרים הבולטים ברומן הבלשי שהופיע בספרות העברית המודרנית בסוף המאה התשע עשרה. ובעשרות הראשונות מהמאה ה-20 עברו לציבור היהודי בשפת היידיש, שהיא בשלב הזה הייתה שפת האם של רוב העולים היהודיים (Kenan, 2012, p. part 1). עם תחילת החצי השני של המאה ה-20, לאחר העלייה הרביעית ל "ארץ ישראל", שהחלה ב-1924 חלו שינויים דמוגרפיים, וחברתיים ותרבותיים בישוב היהודי, שם הפכה לחברה פלורליסטית, ויצרה מעמדות חברתיים שהיו זרים ורחוקים מהתרבות העברית. משימתה הראשונה של התנועה הציונית היא מודרניזציה של העברית משפת התפילה לשפת חיי היום-יום, כך שתחליף את היידיש. עלייתם של סיפורי בלשים בתקופה זו הייתה אפוא הצעד הראשון בשינוי הספרות המוכשרת לענות על הצרכים של קוראיה, בין אם בתרגום לעברית או בכתיבה (שבטי, יעקב, 1983, עמ' 733). לפיכך, יצירות בלשיות של ספרות לא נכתבו עוד בעברית בתקופה שלאחר הקמת המדינה, ועד תחילת שנות השישים של אותה מאה, בעוד שרומנים בלשים אוניברסליים של

סופרים בולטים כמו "דאשיאל האמייט", "ריימונד צ'נדלר" (1888-1959), "אגתה כריסטי" ואחרים תורגמו לעברית. הספרים האלה זכו לפופולריות בקרב הציבור הישראלי במשך עשרות שנים, ועבודות מתורגמות אלו זכו לנוכחות מרשימה, במיוחד ברומנים של הריגול(הבלשיים) (Kenan, 2012, p. part 1).

הסיפור הבלשי שהופיע באמצע המאה ה-19 מתוך שלושה סיפורים קצרים שכתב (אדגר אלן פו), שהיו רחוקים משאלות של הזהות הלאומית. בתיה גור מתוך 'יצירתה הבלשית מצאה פתרון לסתירה זו על ידי הסתגלות לסוג זה של ספרות עברית מתוך 'יצירת (דמות חוקר) שלא רק פותר את סודות הרצח, אלא גם משקף את המציאות הישראלית על כל פרטיה דרך הדמות הראשית בסיפורת שלה (משעני, 2015).

בתיה גור:

(בתיה גור) היא סופרת ומבקרת ספרות ישראלית, ספריה זכו להצלחה רבה בארץ ובעולם. יש המכנים אותה "אגתה כריסטי הישראלית", בשל יכולתה המיוחדת לכתוב ספרות בלשית, ותרומתה וחידושיה האמנותיים בספרות מסוג זה בישראל, 'יצירותה תורגמו לשפות רבות (Kenan, Uri, 2012, p. part 2). היא נולדה בתל אביב בשנת 1947, וקיבלה תואר שני בספרות עברית מהאוניברסיטה העברית בירושלים, היא לימדה ספרות עברית לתלמידי תיכון בארה"ב, ואז נכנסה לתחום הכתיבה הבלשית בגיל שלושים ותשע. רומנים בלשיים עבריים של ממש לא היו מצויים לפני כך, הם היו כמה ניסיונות, מוצלחים יותר או פחות, ליצור ספרות פשע בעברית, עד הופעת ספרה של בתיה גור "רצח בשבת בבוקר" ב-1988 (משעני, 2015).

הרומן הראשון של גור היתה (רצח בשבת בבוקר) היא יצרה בעולם הספרות הישראלי את הדמות הבלשית הראשונה (מפקד המשטרה - מיכאל אוחיון), שהיה חוקר משטרה משכיל, ואדם שקט ורגיש, הדמות הייתה בדיונית ... איש חכם כשטר, היה נוכח בשישה רומנים בזה אחר זה, ומפרש את הנורמות והטאבו התרבותיים שלהם בדרך לפתרון הפשע. הספר הראשון בסדרת "רצח בשבת בבוקר", שעסק בפרשנות של רצח שאירע במכון הפסיכואנליטי בירושלים, זכה להצלחה רבה בקרב הציבור הישראלי. בכל

ספר בסדרה מיכאל אוחיון מגיע לעולם סגור ולחברה מבודדת עם חוקים משלה, בגישתו היסודית ובהבנת הטבע האנושי שלו, אוחיון מצליח לשבור את מעגל השתיקה ולפתור את תעלומת הרצח (Kenan, Uri, 2012, p. part 2).

בתיאור גור אמרה כמה פעמים בראיונות עיתונאיים "מיכאל אוחיון הוא אני" ויש בזה אמנם אמת נפשית; משהו בכוח המעשי שלה, בחוד החרטום של תודעתה הפועלת, דומה לבלש הזה וליחסו אל העולם, אבל זו אמת חלקית מאוד. בתיאור פיזרה עצמה ביודעין ובהנאה משחקית אמיתית בין דמויות רבות (הירשפלד, 2005).

האלמנטים המרכיבים לטקסט הבלשי:

הרומן הבלשי נחשב לאחת האמנויות הספרותיות בפני עצמו הוא מושך את הקורא ומערבב אותו בהרפתקאות נפשיות, וגם שילובו עם הדמויות בניסיון לפרק את התעלומה ולמצוא הפושע האמיתי כלומר, המטרה שלו היא ריגוש ומתח. למרות סוגי הרומנים הבלשיים הרבים, ישנם מאפיינים משותפים בין כל הסוגים הללו. המרכיבים הראשיים הידועים ברומן הבלשי הם: (הפשע, הפושע, הקורבן, החקירה, פתרון התעלומה) בנוסף להם יש מרכיבים כמו: (הריגוש והמתח) שהם משפיעים הרבה על הקורא ומושכים אותו לקרוא את הרומן עד הסוף (סהם, 2018-2019, صفحة 47).

האלמנטים האמנותיים של הרומן הבלשי:

האלמנטים החשובים ביותר המרכיבים בנרטיב של הרומן הבלשי הם: (הדמויות, מרחב-זמן (זמן ומקום)). בעוד שהדמות היא גורם מהותי בתהליך האירועים, ולתנועתה היא זקוקה למקום שבו היא יכולה להיות פעילה, ולזמן שבו היא יכולה לחיות (شرشار, 2003, صفحة 31). הזמן חשוב לא פחות מהמקום בגלל הדינמיות שלו בהתפתחות האירועים ושליטתו על התהליך שלהם, ומכיוון שהאירועים מתרחשים בשדה זמן ספציפי לרומן (درساوي سها, 2019, صفحة 106). בסיפור הבלשי משתקף הסדר הכרונולוגי ברמת הטקסט: מהתוצאה (הריגה ועד הגורם המניע להריגה) , לכן החומר העיקרי המוביל את זרימת היחסים בין זמן למקום הוא תנועה והעברה מזמן לזמן וממקום אחד לאחר.

(الحلاق، 2014، الصفحات 11-20). הרומן הוא בראש ובראשונה אמנות זמן המגולמת באירועי רישום ופיסול בנוסף לכך, ישנה תופעה בעלת חשיבות רבה בעיצוב עולם הרומן, שהיא הוספת ממד מרחבי להתרחש והמפריד בין הדמויות זו לזו, בנוסף למרחב המפריד בין הקורא לעולם הרומן, יש לו תפקיד מהותי בעיצוב הטקסט הבדיוני (קאסם, 1978, صفحة 103). התחלת השמוש במונח כרונוטופ (חלל-זמן) היה על ידי התיאורטיקן הרוסי מיכאיל בחטין(*) , הוא שאל אותו ישירות מהפיזיקאי אלברט איינשטיין בעולם הפיזיקה החלל-זמן נקרא " כרונוטופ" והשתמש במונח הזה בספרות במיוחד ברומן, הוא נקרא ז'אנר (זמן-מרחבי) וכולל קבוצה של היבטים המוגדרים לפי זמן ומקום בז'אנר הספרותי של בחטין, כרונוטופ הוא שם נרדף למילה זמן ומקום (فرزانه حاجي قاسمي / احمد رضا صاعدي, 2018, صفحة 86).

הפרדוקסים הזמניים ברומן הבלשי (רצח בשבת בבוקר):-

חקר הסדר מתייחד בכך שהוא עוקב אחר סדר האירועים לעומת סדר הרצף הזמני שלהם בסיפור, ומכיוון שהפרדוקס בין שני המסדרים מתרחש בהכרח בנוכחות מצב של התאמה כרונולוגית מוחלטת בין הסיפור לנרטיב. פרדוקס זמני הוא אחד המשאבים המסורתיים של הנרטיב הספרותי הוא יכול ללכת, בעבר או בעתיד, פחות או יותר רחוק מהרגע (גיט, 1997, صفحة 59).

במלים אחרים פרדוקס זמני הוא אחד המשאבים המסורתיים של הנרטיב הספרותי, ומבחינתו הוא מחולק לחלקים לפי מיקומם הזמני. אם הפרדוקס הזמני הוא מהלך נרטיבי המיוצג על ידי אירועים או שחזור קודם של אירוע בעתיד, אז מדברים על (פלאשפורווד), אם הפרדוקס הזמני הוא שחזור של כל אירוע קודם בנקודה שאליו הגיע הסיפור, אז זהו (פלאשבק), כל הפסקה בלינאריות של הזמן לעבר או לעתיד היא פרדוקס זמני ביחס לרגע בסיפור (לוקאם, 2009, صفحة 109).

* בחטין: מיכאיל בחטין הפילוסוף הרוסי מיכאיל בחטין (1895-1975) הוא למד פילולוגיה, סיים את לימודיו ב-1918, עבד בתחום החינוך, ויסד את "המעגל הביקורתי של באחטין" ב-1921. המבנה הסיפורי מורכב משילוב של שלושה. שלושת האלמנטים הם: פוליפוניה, התסביך המרחבי-זמני והניתוח התמטי המבני בספרות (عواد, 2021 تشرين ثاني 24).

1 - פלאשבק(הבזק לעבר):

הוא הפרה לתהליך של הנרטיב המבוססת על חזרה של המספר על אירוע קודם, והפרה זו של קו הזמן מייצרת מעין סיפור משני המבוסס על פלאשבק. תפקידו הוא לשפוך אור על מה שקרה בעבר או על משהו מסתורי בחייה של הדמות בעבר, או מה קרה לה דרך האירועים, או משקרה לה מתוך הנרטיב. הרומן מסוג זה אינו עוקב אחר ציר זמן אחד, אלא האירועים נעים בין יחידות זמניות שונות: עבר, הווה ועתיד (بحراوي, 1990, صفحة 121). סוג זה של פרדוקס זמני מתחלק לשני חלקים:

א- פלאשבק חיצוני:

פלאשבק חיצוני מייצג אירועים שקרו בעבר, התרחשו לפני תחילת ההווה הסיפורי, כפי שהמספר נזכר בו במהלך האירועים במטרה לספק לקורא מידע משלים שיעזור לו להבין את האירועים המתרחשים בזמן חיצוני לאירועי הרומן (زيتوني, 2002, صفحة 19). כמו להלן:

- **לשם הגיע הילדסהיימר עם אילזה, אשתו, ועם בני-הזוג לוויין, שהיו שניהם אנליטיקאים מתחילים. לימים אמר הזקן, הפך המקום, בלי שהתכוונו לכך, לבית הראשון של המכון הפסיכואנליטי. ... וכולם חיו בבית בשכונת הבוכרים.** (גור, 1989, עמ' 64 פרק רביעי)

בחלק זה בחייו של פרופסור הילדסהיימר, הסופרת שופכת אור לא רק על חייו האישיים אלא גם על ההיסטוריה של יחסיו עם המקום, כאילו היא מנסה לחזור בזמן כדי להפוך את המכון הפסיכולוגי הזה לחלק מההיסטוריה של ישראל.

- **עד אותו שבת נהג גולד להציג את בית האיבן לפני כל אורח שבא לירושלים. תמיד התנדב ומעולם לא הסתיר את תחושת השייכות שחש כלפי המקום. הוא היה מנופף בזרועותיו כמבקש להקיף בהן את הבית המורובע, על שתי קומותיו, המפרסם העגולה, הגן הגדול ששיחי ורדים פורחים בו בכל עונות השנה, שני טורי המדרגות המתעקלים משני צדי המפרסת העגולה ומובילים אל דלת הבניין.** (גור, 1989, עמ' 4 פרק ראשון).

ב- פלאשבק פנימי:

הוא סוג של פלאשבק המייצג את האירועים שהתרחשו בתוך זמן הסיפור, כלומר לאחר תחילתו, בהפך לפלאשבק החיצוני (זיטוני, 2002, صفحة 20). כמו להלן:

- "הוא זכר את הפעם הראשונה שראה אותה שותה קפה. כמה קשה היה לו לראות בה אדם רגיל. הוא אפילו זכר את הרעידה הקלה של ידה האוחזת בספל. גם אז ידע, כמובן, שיחס זה אל המטפל הוא נושא מפורסם בתחום הטיפול הנפשי, כל התיאוריות הפסיכואנליטיות דנות בו" (גור, 1989, עמ' 12 פרק ראשון)
- "שעות רבות הקדישו ניידורף והוא לא-יכולתו להתייחס אליה כאל אדם רגיל, לאי- יכולתו לדמות כיצד היא חיה מחוץ לשעות היטפל. הוא טען שהיא אינה "יוצאת לו מהשמלה," השחורה או הלבנה, שבשום אופן אין הוא מסוגל לדמות במטבח... (גור, 1989, עמ' 13 פרק ראשון).

הסופרת גור משתמשה בקולו היודע של המספר, המתאר את רגשותיו הסותרים של גולדשטיין בזמן שהם נוכחים ש (ד"ר ניידורף) נרצחת, ובאמצעות פלאשבק הוא מזכר בזיכרונותיו עליה, וכיצד הצליח בפעם הראשונה שבה הוא ניגש אליה, אישה זו שלא אף אחד אפשר להתקרב אליה, בפעם הראשונה הוא היה יכול לראות את פניה מקרוב.

- מיכאיל לא הצליח להגיע עד שמונה, ויוביל קיבל את פניו כשהוא מצביע על שעונו, שהראה תשע ורבע ואמר " הלך הסרט"....הצליחו ממש לסוף הפרסומות שקדמו לסרט..... מששקע יובל בצפייה יכול היה מיכאל להתרוות ולחשוב על עייפותו, הוא היה מתוח מאוד בגלל הביקור בבית החולים את רבע הראשונה של הסרט החמיץ משום שרפדו אותו תמונות מבית החולים (גור, 1989, עמ' 199 פרק תשיעי).

ג- פלאשבק מעורב:

הוא סוג של פלאשבק חוזר באירוע שהחל לפני תחילת הרומן וממשיך להיות חלק ממנו (זיטוני, 2002, صفحة 21). כמו להלן:

- עמנואל ליווה אותו החוצה, אפח על שכמו בעידוד ואמר: "את פרשת הרצח של הקומוניסטית אתה זוכר? בסופו של דבר תצליח לפתור גם את זה. אתה זוכר כמה היינו תקועים? האמנת שנצליח?" ואז חזר וטפח על שכמו. (גור, 1989, עמ' 187 פרק תשיעי).
- בלי מאמץ, הרים שאול את סורג החלון ממקומו וקרא למיכאל לצאת אליו, לחצר. הישובים במטבח שמעו ההסבר: "אז ככה, אתה רואה את הסורג, מישהו כופף אותו, הוציא אותו ממקומו, שבו את הזכוכית ונכנס הביתה דרך החלון. כאן אתה יכול לראות את סימני הנעל על הקיר, הטיפוס על אדן החלון...מי שעשה את זה גם טרח את העקבות, השתמש בכפפות, יצא חזרה דרך החלון במטפח והחזיר את הסורג למקום, כאליו. שאול כרע על ברכיו תחת החילון והחל אוסף במברשת קטנה פירורי זכוכית לתוך שקית ניילון, שאותה הכניס בזהירות לתיק הגדול." (גור, 1989, עמ' 96 פרק חמישי)

בדוגמאות שלעל היתה חזרה על אירוע שקרה בעבר וממשיך גם בזמן ההווה של הרומן.

ברומן שלה (בתיה גור) קטעה לא פעם את תהליך האירועים המייצגים את ההווה הרומני, כדי להציג מעבר קבוע בין העבר להווה, היוצר פרדוקס לקורא, בין אם מדובר בדמות ראשית, חייה בסביבתה, והחברה שלה, או של הדמויות האחרות הסובבות אותה, תוך שימוש בטכניקת הפלאשבק. זו הטכניקה שבה השתמשה בתיה גור הרבה בנרטיב הרומן שלה, כדי להסביר את הרקע והסודות של הדמויות.

2 - פלאשפורוורד (הבזק לעתיד) :

הוא סוג של פרדוקס זמני מוגדר כהפרה של זרימת הזמן הנרטיבי המבוססת על דילוג בהווה של הסיפור והצגת אירוע שזמנו לא כבר קרה. פרדוקס זה משתמשים בו פחות בנרטיב של הרומן הבלשי מהפלאשבק, בגלל השפעתו על אלמנט המתח והריגוש ברומנים בכלל וברומנים בלשיים בפרט (זיטוני, 2002, صفحة 19). כמו להלן:

- "שלמה גולד ידע שההרצאה היום, שתיפתח בהקדמה מצטנעת, תהיה עולם ומולאו. הוא ידע שגם הרצאה זו תתפרסם בעיתונים המקצועיים ותעורר דיונים סוערים, מאמרי תגובה, ומאמרי תגובה על תגובה ... בדומה לאדם המאזין לשידור רדיו של קונצרט ששמע בהופיע חיה (גור, 1989, עמ' 2 פרק ראשון).
- דרך חור הצצה ראתה, מיד לאר שבעלה ירד עם הפח, את השיירה שעלתה למעלה. היו גם שני בחורים צעירים והדייר הקובע ועוד בחורה.... הדבר היחיד שבלבל אותה היה הליכתו האומללה של האיש במדים, שעלה כפוף, בין שני הבחורים, אחר כך בא ראתה את האיש הגבוה, שלפעמים היה בא לבקר אצל הצעיר ששילם בזמן את מסיו (גור, 1989, עמ' 309 פרק ארבעה- עשר).

רוב הרומנים הבלשיים, הם לא נחשבים כרומנים בעלי סדירות מסורתית של אירועים, כי הרומן הבלשי מתחיל באירוע הרצח, ואז הסופר משתמש בטכניקת הפלאשבק, ובכך הוא יוצר התרגשות ומתח דרך הפרדוקס הזמני, ויוצר מצב של תנודה עם הזמן.

סוגי המקום ברומן הבלשי (רצח בשבת בבוקר):-

למקום ברומן יש יכולת להשפיע על תיאור הדמויות ועל עלילת האירועים, שהן משפיעות על גיבוש המבנים הנרטיביים של הרומן. האינטראקציה בין מקומות ודמויות נמשכת ברומן, בדיוק כפי שהיא נמשכת בחיים. ציור המקום והשינויים המתרחשים בו משפיעים לעיתים על הרכבת הדמויות. הפרדוקס הנרטיבי אינו בזמן בלבד, אלא הוא ברור יותר במקום מאשר בזמן (אברהים, 2010, الصفحات 131-154).

הפרדוקס ברומן (רצח בשבת בבוקר) מוצג מתוך מקומות פתוחים וצרים , ובמיוחד מתוך (תיאור הכניסה לבניין למכון הפסיכולוגי מבחוץ, והכניסה לבניין מבפנים, ותיאור אולם ההרצאות, כמו גם תיאור בתי הדמויות של הרומן ואופן סידור הרהיטים והמשרדים האישיים שלהן. המקום הוא לא רק זירת אירועים, אלא גם מגוון של המקומות שהוא חושף את הרקע החברתי או האופי האישי של הדמויות ברומן. כמו להלן :

1 - מקומות פתוחים:

• "הוא נעל את מכוניתו ופתח את שער הברזל הירוק, שרק מי שהתבונן בו היטב יכול היה לראות את שלט הזהב הרחב הקבוע בו, המצהיר על ייעודו של הבניין. הוא עלה בגרם המדרגות המעוקל אל דלת העץ, שלא ניתן היה לראותה מן הרחוב. שוב לא עמד בפיתוי ופנה לאחור להתבונן ממרומי מרפסת הכניסה אל הרחוב ואל הגן הגדול, שפרח והדיף ריחות של יסמין ושל יערה, ובחיוך קל פתח את דלת העץ, אל תוך אולם הכניסה שהיה, כתמיד, חשוך" (גור, 1989, עמ' 6 פרק ראשון).

• עד שהגיע לשיח הוורדים הקרוב ביותר לגדר היה הכל כשורה. הוא עבד בנחת ופסג בהנאה את חום השמש. האדמה היתה מעט בוצית עדיין. בתוך שיח הוורדים שבשורה הקרובה לגדר, ראה את הברק. משהוא שנצנץ שם. (גור, 1989, עמ' 119 פרק שביעי)

2 - מקומות צרים:

• "תמונות המתים היו תלויות סביב על קירות האולם, ולאחר שנתלתה התמונה האחרונה, לפני חודשים מספר, היה מי שהתבדח שאת התמונות הבאות יהיה צריך לתלות בקומת היציע. שעות ארוכות בילה גולד בהתבוננות בעיני המתים וידע על מבטם כל מה שאפשר לדעת...." (גור, 1989, עמ' 7 פרק ראשון)

- בחדר המגורים הגדול , על רהיטיו הכבדים אך הבהירים , שררה אווירה של עידון ואיפוק . התמונות הגדולות , כולן מופשטות ובשלל צבעים .
(גור, 1989, עמ' 87 פרק חמישי)
- מיד לאחר שנכנסו לחדר - העבודה , מיכאל התיישב ליד שולחן -הכתיבה העתיק, מכיסו זוג כפפות ... להימנע מטביעות אצבעות , משהגיע למגירה השלישית אמר הילדסהיימר , שהתבונן בו בריכוז רב, שיוכל למצוא בה את רשימת הפציינטיים והמודרכים של אווה (גור, 1989, עמ' 88 פרק חמישי).
- מיכאל הצית סיגריה . הוא שם לב לכך שלמרות הדמיון שבין נידורף לחדר-העבודה של הילדסהיימר האווירה בהם היתה שונה לחלוטין (גור, 1989, עמ' 91 פרק חמישי) .

הכרונוטופ ברומן (הרצח בשבת בבוקר) :

הכרונוטופ הוא (מיוונית: כרונוס= זמן , טופוס = מקום/ מרחב) , החיבור בין זמן ומרחב יוצר משמעות מיוחדת. בכרונטיפ הספרותי - אמנותי מתמזגים תווי ההיכר של המרחב והזמן בתוך שלמות חזקה בעלת משמעות מלאה. הזמן כאן מתעבה ונראה בעין , ומוצג באמצעים אמנותיים, בנוסף לזה המרחב מועצם ומתקשר לתנועת הזמן , והעלילה, וגם ההיסטוריה . תווי ההיכר של הזמן באים לידי ביטוי במרחב, המרחב נטען משמעות מכוחו של הזמן מתחזק על ידי הזמן. התמזגות כל הקטגוריות האלה מאפיינת את הכרונוטופ האמנותי. (מונדשיין, 2016, עמ' 11).

בחטין מאפיין את הזמן בתוך יחסי המרחב-זמן, מפני שהוא נותן למקום את המשמעות הבסיסית שלו, אבל הוא גם עיקרון חיוני לארגון היצירה האמנותית והספרותית. הכרונוטופ הוא עיקרון בסיסי לארגון יצירה ספרותית שהתגבשה עם התפתחות המודעות לזמן ההיסטורי שהופיעה בתקופת הרנסנס במאה השמונה עשרה כדי לבוא לידי ביטוי ביצירות ספרותיות מודרניות מאז סוף המאה השמונה עשרה (رشيد، 1985، الصفحات 50-55).

כרונוטופ עוסק בחקר הסדר הכרונולוגי של סיפור, בהשוואה למערכת של סידור אירועים או קטעי זמן פירושה יציאה מהסדר הטבעי של הזמן, בין אם על ידי חזרה בזמן, או ניסיון להמחיש את הרגע העתידי. (جيت، 1997، صفحة 47).

מתוך סקירה מרכזת לרומן (הרצח בשבת בבוקר) מגלים שלמקום יש תפקיד חשוב בבניית הרומן, כי ציור המקום הוא שהופך את אירועי הרומן כאילו הם אמיתיים עבור הקורא, והמקום היה לו ערך רב בקשר שלו עם הזמן, כאן מתגלם הקורנוטפ ברומן הזה. כמו שרואים להלן:

- "בשבת בבוקר. ההרצאה עמדה להתחיל בעשר וחצי, ודקות אחדות לפני תשע החליקה מכוניתו במורד הרחוב.ירושלים של שבת היתה שקטה, והשכונה שעבר בה, שהיתה שקטה תמיד, היתה עכשיו דוממת לחלוטין" (גור, 1989, עמ' 5 פרק ראשון).

בקטע הזה ברומן אנו רואים את המספרת מתארת את רחובות ירושלים בשבת בבוקר כיום שקט, וכל הרחובות שותקים לחלוטין כי זה יום קדוש אנו מבחינים את ה(זמן). שהוא שבת, לעיר שהיא ה(מקום).

- בכל השבתות שעבד נהנה מהדממה העמוקה ששרה בסביבה. הרחוב היה שקט גם בימי החול, אבל בשבתות כמעט לא נראה מכוניות עוברות... ובית החולים היה בקצה התחתון , במורד.....עד שהגיע לשיח הוורדים הקרוב ביותר לגדר היה הכל כשורה. הוא עבד בנחת ופסג בהנאה את חום השמש. האדמה היתה מעט בוצית עדיין. בתוך שיח הוורדים שבשורה הקרובה לגדר, ראה את הברק. משהוא שנצנץ שם (גור, 1989, עמ' 119 פרק שביעי).
- ג"י סיפר לו על שיבתה לארץ , על ההרצאה , והוא הניחה שאולי עוד לא ארגנו את המשפחה , ולכן חיכה עד ששקעה השמש , עוד לא היה גשם, ולפנות ערב, פרץ לבית דרך חלון המטבח ולקח את הניירות מחדר-העבודה שלה, מיכאל הרים את ידו וביקש הפסקה (גור, 1989, עמ' 325-326 פרק חמישה- עשר).
- אמר הילדסהיימר: האדם היחיד מלבדי שראה ההרצאה הוא האדם שנפגש איתה , עם ד"ר ניידורף, בשבת בבוקר, לפני שנרצחה. אותו אדם שהתקשר

אליה מוקדם בשבת וביקש פגישה שהיא עניין של חיים ומוות, פגישה שאי אפשר לדחות. אני מכיר את הנוסח שלך, אל תשכחי. וכשד"ר ניידורף הבהירה לך שאין דרך חזרה, שאין מחילה לשבירות הטאבו הזה, קמת וירית בה (גור, 1989, עמ' 371 פרקשבעה-עשר).

בקטעים שלעל הסתמכה הסופרת (בתיה גור) על טכניקת הקורנוטופ, משתמשת בעיקר את טחניקת הפלאשבק כדי להסביר את הסיבות לרצח ולחשוף את הרצח. היא מתחילה באירוע מציאת הקורבן (ד"ר אווה ניידורף), ולאחר מכן קביעת הזמן של אירוע הרצח (שבת בבוקר), קביעת המקום (המכון ל הפסיכואנליטי), וממשיכה לאירוע חקירת החוקר (מיכאל אוחיון), שהיא תלויה בטכניקת קורנוטופ עם כל אחד מן הדמויות שהן (חברי הפסיכואנליטי, וגם המטופלים), עד הסוף רגע (מציאת כלי הרצח, ומציאת הפושע).

המסקנות:

- 1 - המאפיינים החשובים ביותר של הרומן הבלשי הם תיאור ההתרגשות המתלווה עם האירועים והמתח הרב כדי לפתור את החידות של הפשעים, ובמיוחד אלה המתקשרים לרצח.
- 2 - הרומן הבלשי משקף את נקודת מבטו של הסופר על החברה משום שהוא מייצג את המציאות החיה ואת המסגרת החיה שבה מתקיימים מערכות יחסים יומיומיות.
- 3 - האלמנטים החשובים ביותר לטקסט הבלשי הם: הפשע, הפושע, הקורבן, החקירה, פתרון תעלומת הפשע.
- 4 - המרכיבים הטכניים החשובים ביותר לנרטיב הבלשי הם: הדמויות, הזמן והמקום, הקורנוטופ.
- 5 - הפרדוקסים של הקורנוטופ (הזמן והמקום) בטקסט הבלשי מייצרים את מרכיבי העלילה של הרומן הבלשי.

- 6 - האירועים ברומן הבלשי מבוססים על המונח "קורנוטופ", מכיוון שהפשע חייב להתרחש בזמן ובמקום ספציפיים.
- 7 - בתיה גור היא הסופרת הראשונה שכתבה את הרומן הבלשי בשפה העברית.
- 8 - בתיה גור היא הסופרת הראשונה שיצרה דמות החוקר הנפוץ ביותר ברומן הבלשי העברי(מיכאל אוחיון), שלא רק פותר סודות רצח, אלא הוא משקף את המציאות של החברה .

המקורות:

1. ארליך, ח'. (2003). מוסכמות יסוד של הרומן במאה התשע עשרה (כרך ב' - יחידה 6). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
2. גור, ב'. (1989). רצח בשבת בבוקר. כתר.
3. ישראיל:האוניברסיטה. (Vol. 2) גרץ, נ. (1988). ספרות ואידיאולוגיה בארץ-ישראל בשנות השלושים. הפתוחה.
4. הירשפלד, א'. (2005), ביוני 16). הנסיכה על העדשה. (הארץ.
<http://www.haaretz.co.il/literature/1.1019632>
5. מונדשיין, א'. (2016). ספרות הסנטורים. ישראיל: קורדובה להוצאת רסלינת. אוחרזר ב- 31- 7- 2024
6. ynet: משעני, ד'. (19 5--2015). ידיעות אחרונות. אוחרזר מתוך
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4658714,00.html>
7. ynet: אוחרזר ב- (4- 8- 2024) מתוך. ynet. משעני, ד'. (19- 5- 2015). שבת בבוקר, יום יפה לרצח
<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4658714,00.html>
8. רימון, ה. (2007). צורות הזמן והכרונטופ ברומן (מיכאיל בכטין). ישראיל: כנרת זמורה-ביתן דביר.
9. שביט, יעקב. (1983). הבלש העברי חוזר - זהר שביט. תל-אביב: ספרי מוניטין.

المصادر العربية:

1. العُمَرَات، م. س. (2020-2). الرواية البوليسية في الأدب العبري الحديث. مجلة دراسات: علوم الشريعة والقانون.
2. أمينة رشيد. (1985). علاقة الزمان بالمكان في العمل الأدبي زمكانية باختين (المجلد 2). مصر.
3. بطرس الحلاق. (2014). شعرية المكان في الأدب العربي الحديث. (نهى ابو سديرة - عماد عبد اللطيف، المترجمون) القاهرة: المركز القومي للترجمة.
4. جيار جينت. (1997). خطاب الحكاية بحث في المنهج (المجلد ترجمة المجلد 3). (محمد معتمد، عبد الجليل الازدي، عمر حلي، المترجمون) الهيئة العامة للمطابع الاميرية.
5. حسن بحراوي. (1990). بنية الشكل الروائي، الفضاء، الزمن، الشخصية. بيروت: المركز الثقافي العربي.

6. حسين احمد الفري. (2012). تقنيات السرد واليات تشكيله الفني. دار غيداء للنشر والتوزيع.
7. خليل ابراهيم. (2010). بنية النص الروائي: دراسة في تقنيات السرد (المجلد الطبعة الاولى). الجزائر: الدار العربية للعلوم.
8. د. خنشالي عبد الله، درساوي سهام. (2019). بنية الشكل والادلالة في الرواية البوليسية العربية. كلية اللغة والادب العربي والفنون / جامعة باتنة - 1.
9. سليمة لوكام. (2009). تلقي السرديات في النقد المغارب. تونس: دار سحر للنشر.
10. سهام، د. (2018-2019). بنية التشكيل والدلالة في الرواية البوليسية. الجمهورية الجزائرية: باشراف الدكتور خنشالي عبد الله - كلية اللغة والادب العربي والفنون - قسم اللغة العربية - جامعة باتنة.
11. تحرير: بطرس حلاق، روبن اوستل، ستيفن فيلد، شعرية المكان في الادب العربي الحديث. (2014). (نهى او سديرة - عماد عبد اللطيف، المترجمون) القاهرة.
12. عبد القادر شرشار. (2003). الرواية البوليسية (المجلد ط 1). دمشق: اتحاد الكتاب العرب.
13. علي، د. أ. (2022، 9). الرواية البوليسية انواعها وملامحها ومسيرتها في القرن الحادي والعشرين. الايقاظ. المجلد 2 العدد 3.
14. عواد، إ. أ. (2021-11-24). نظريات-الفيلسوف-ميخائيل-باختين. الميادين.
15. فرزانه حاجي قاسمي / احمد رضا صاعدي. (2018). دراسة (الكورنوتوف) التحليلية من منظار ميخائيل باختين. اصفهان - إيران: كلية الاداب والعلوم الانسانية / جامعة رازي / كرمانشاه.
16. قاسم، ا. س. (1978). بناء الرواية. القاهرة: مهرجان القراءة للجميع 2004 مكتبة الاسرة - جمعية الرعاية المتكاملة.
17. لطفي زيتوني. (2002). معجم المصطلحات نقد الرواية (المجلد 1). بيروت - لبنان: دار النهار للنشر.
18. محمد يحيى القاسمي. (01 يونيو، 2009). الحوت الأعمى رواية بوليسية نموذجية. مجلة (فصول) (عدد 76)، 208-209.

المصادر الأجنبية :

1. gov-civ-guarda.pt. (n.d.). Retrieved 8 7, 2024, from:
<https://iw.gov-civ-guarda.pt/detective-story>
2. Kenan, U. . (2012, , JUNE , 20WEDNESDAY). A short history of crime fiction in Israel. (D. Tidhar, Ed.) DETECTIVES BEYOND BORDERS(part 1). Retrieved 7, 29, 2024, from <https://detectivesbeyondborders.blogspot.com/2012/05/short-history-of-crime-fiction-in.israeal.html>
3. Kenan, U. (2012, May, 21). A short history of crime fiction in Israel. (D. Tidhar, Ed.) DETECTIVES BEYOND BORDERS (part 2). Retrieved 7, 29, 2024, from <https://detectivesbeyondborders.blogspot.com/2012/05/short-history-of-crime-fiction-in.israeal.html2>

البنية الزمكانية في الرواية البوليسية العبرية (قتل في صباح يوم السبت) للكاتبة باتيا غور

المستخلص:

الرواية البوليسية هي جنس أدبي حديث الانتشار في المجال الأدبي الإسرائيلي، حيث أصبحت هذه الروايات تجذب الكثيرين من القُراء والنقاد. وفي ثمانينات القرن العشرين كانت صاحبة تلك الانطلاقة في كتابة هذا النوع من الروايات هي الأدبية الإسرائيلية "باتيا غور"، من خلال روايتها البوليسية الأولى "القتل صباح السبت" في عام 1988. وما يميز هذا النوع من الروايات هو الخيال، وإن العناصر السردية الرئيسية المهمة للنص البوليسي هي (المجرم، والمحقق، مسرح الجريمة، الضحية) ومن خلال تفاعل هذه العناصر مع العناصر الفنية للرواية البوليسية وهي (الحدث، الحبكة، البطل، الزمان والمكان، والزمان) يخلق الكاتب جوا من الاثارة والتشويق.

وتلعب المفارقة الزمنية دور أساسي لتنظيم السرد الأدبي في هذا النوع من الروايات، حيث تتفرع إلى عدة أقسام حسب موقعها من الزمن. ربما تكون هذه المفارقة لأحداث في الماضي حيث تسمى بـ (الفلاشباك) أو في المستقبل وتسمى بـ (فلاش فوروورد)، فكل كسر لسير الزمن صوب الماضي أو المستقبل هي مفارقة زمنية بالنسبة إلى لحظة الحاضر في القصة. وكل حدث لا يمكن تصوره أو حدوثه إلا ضمن إطار مكاني. حيث إن العلاقة قوية بين الرواية البوليسية وفضاءاتها المكانية والزمانية، وسميت العلاقة بين البيئة التي ظهرت وتحركت فيها شخصيات الرواية البوليسية وبين الزمن الذي وقعت فيه أحداث الرواية بمصطلح (الزمكانية).

الكلمات المفتاحية: الرواية البوليسية، باتيا غور، الزمان، المكان، الزمكانية.